El Renaixement italià i Catalunya

Autor: Pep Comajuncosa
Data de publicació: 18-08-2014

En Pep Comajuncosa reflexiona sobre la difícil versemblança d'un Renaixement cultural sense artistes catalans de relleu i recomana el documental "Desmuntant Leonardo" per ajudar a entendre-ho tot una mica més.

Tots els estudiants de batxillerat saben que el Renaixement va ser un moviment cultural, sorgit a Itàlia al segle XV, que va suposar la fi de l'edat mitjana i el començament de l'edat moderna. Des d'Itàlia es va estendre a la resta d'Europa. El Renaixement l'associem sobretot a un canvi artístic, però va tenir també importants implicacions en àmbits com ara la cultura, la ciència, la política i l'economia. En la seva expansió per la Mediterrània, la corona catalanoaragonesa havia incorporat un bon nombre de territoris italians. Sicília des del 1285, Sardenya des del 1324 i el regne de Nàpols el 1442. Així, a mitjan del segle XV, en ple Renaixement, pràcticament la meitat de l'actual Itàlia formava part de la corona catalana. Moltes famílies catalanes s'hi van desplaçar amb càrrecs polítics i feines vinculades a l'administració. Les relacions econòmiques entre Catalunya i els territoris italians també s'intensificaren. Les abundoses collites de blat de Sicília van servir per abastir el Principat. Alguns catalans van fer fortuna exportant cap a Itàlia productes elaborats, com ara els draps, la llana o cuirs, i perllongant el trajecte per comerciar amb Alexandria, Constantinoble o Xipre.

Un dels punts culminants d'aquesta relació entre la corona catalanoaragonesa i el Renaixement italià és la coneguda família Borja, que va arribar a tenir dos papes: Alfons Borja (Calixt III, de 1455 a 1458) i Roderic Borja (Alexandre VI de 1492 al 1503). La història d'aquesta família valenciana ha arribat fins al present de forma detallada, tot i que esbiaixada per la llegenda negra que es va construir al seu voltant, i la seva fama i influència es va escampar per tot Itàlia i Europa. O Dio, la chiesa romana in mani dei catalani, deia la ciutat de Roma en veure com Alfons Borja, fins aleshores conseller del rei Alfons IV el Magnànim, rei de Nàpols des del 1442, era escollit papa el 1455. Sobretot, veient com un gran nombre de familiars dels Borja, i membres de la noblesa catalana passaven a ocupar càrrecs també a Roma. Emmanuel Rodacanachi, a la seva Història de Roma, del 1922, en parlar d'aquest període, ens fa saber que: “Roma, mentrestant, s'omplia d'espanyols –de catalans com es deia–, i el rumor que el papa els acollia

amablement i els afavoria s'havia estès ràpidament ben lluny; els càrrecs, les feines, els favors eren per a ells." I afegeix: "Posseint tots els càrrecs, controlant la policia i els tribunals, els catalans es creien que ho tenien tot permès. Alguns romans, per tal d'afalagar-los, havien agafat el seu accent."

Curiosament, tots aquests lligams polítics i econòmics no van tenir cap paral·lel en el terreny artístic. No coneixem el nom de cap pintor, escultor o arquitecte català, mínimament rellevant, que fes alguna obra a Itàlia durant el Renaixement. Es tracta d'una inusual desconnexió entre el món artístic i cultural d'una banda i el món polític i econòmic de l'altra. La figura més emblemàtica del període, Leonardo da Vinci, va néixer a prop de Florència l'any 1452 i va treballar per tot Itàlia, a Florència, Milà, Roma. Però sembla que la biografia oficial de Leonardo no està del tot clara, i presenta punts obscurs i contradiccions. S'ha estrenat fa poc un documental sobre la figura d'aquest geni del Renaixement on es fan evidents alguns fets poc coneguts de la seva vida. L'escut d'armes de Leonardo eren tres barres vermelles sobre fons groc (la senyera catalana en el format que prenia a diversos territoris d'Itàlia, Mallorca o el Rosselló), Leonardo va ser enginyer militar de Cèsar Borja (que en un salconduit l'anomena "familiar" seu), Leonardo es va moure per tota la península italiana, però sovint acompanyant la cort de princeses catalanes de Nàpols quan aquestes es casaven amb nobles de diferents repúbliques. Una de les personalitats que s'han atribuït a la dona que va servir de model a La Gioconda és Isabel d'Aragó, filla del rei Ferran de Nàpols, cosí germà del rei Ferran el Catòlic.

Tots aquest fets, i altres de poc coneguts, es descriuen en el documental Desmuntant Leonardo. Es centra en les recerques que sobre la figura de Leonardo han dut a terme l'historiador Jordi Bilbeny i alguns col·laboradors seus. Després de veure aquest documental, a l'espectador li ve al cap una coneguda frase de George Orwell, "qui controla el present, controla el passat", i el seu final més inquietant: "qui controla el passat controla el futur." Precisament això, el nostre futur, és el que molts catalans voldríem poder controlar. I és evident que en perdre el control del nostre present vam perdre, també, el relat del nostre passat.

Josep Manel Comajuncosa

Article publicat originalment a El Punt - Avui